

Muistoja Pohjolasta

Nordic Explorations: Film Before 1930. Ed. John Fullerton & Jan Olsson. London, Paris, Rome & Sidney: John Libbey & Aura 1999. 280 s.

Nordic Explorations on Le Gior-nate del Cinema Muto -tapah-tuman (joka tunnettiin ennen Pordenonen ja nykyisin Sacilen festivaalina) oheisjulkaisu ja samalla kovasti kansainvälistyneen tukholmalaisen Aura-lehden kirjanmuotoinen erikoisnumero. Se taustoittaa festivaalin syksyn 1999 esityssarjaa, jonka päätee-manä oli, kuten kirjan nimi ker-too, pohjoismainen elokuva en-nen (tai pääpiirteissään ennen) vuotta 1930. Festivaalilla ei rajoituttu kovin orjallisesti myk-käelokuviin, sillä mukana oli myös joitakin varhaisia ää-nielokuvia. Edellisen kerran Pohjola oli laajemmin esillä vuonna 1986, mutta silloin aihe oli rajatumpi: esillä oli lähinnä 1910-luku Tanskan ja Ruotsin näkökulmista.

Tällä kerralla sekä festivaalin että kirjan aikaperspektiiviä siis laajennettiin, ja mukaan otettiin myös Norja ja Suomi. Jälkimäinen laajennus ilmeisesti sel-littää osittain edellistä: Norjasta ja Suomesta olisi kaksikym-menlukua edeltävältä ajalta luul-tavasti saatu varsin niukasti ana-lyysejä ja vielä niukemmin esi-tettävää. Esityssarjan ja etenkin kirjan painopisteet ovat kuiten-kin säilyneet entisellään. Kirjan 20 artikkelista yhdeksän sijoit-tuu Ruotsin, kuusi Tanskan, kol-me Norjan ja kaksi Suomen osi-oon.

Tällainen jakauma on ymmär-rettävä jo siitä yksinkertaisesta

syystä, että Tanskan ja Ruotsin elokuvatuotanto oli määrällisesti aivan toista luokkaa kuin pie-nempien Pohjoismaiden. Lisäksi niillä oli, päinvastoin kuin Suomella ja Norjalla, omat "kultakautensa", Tanskalla 1910-luvun alkupuoliskolla ja Ruot-silla 1910- ja 1920-lukujen tait-teessa. Ne ovat aina löytäneet paikkansa elokuvan "maailman-historioissa", siinä missä Norja ja Suomi ovat jääneet kor-keintaan kohteliain (tai epä-kohteliain) mainintojen varaan. Festivaalin ja kirjan tavoit-teena on siis pelkistetyimmällä tasolla laventaa ja syventää liik-kuvan kuvan historiaa tuomalla esiin muulle maailmalle tyystin tuntemattomia pohjoisia ulottu-vuuksia. Tämä ei sinänsä koske vain Norjaa ja Suomea, vaan myös Pohjolan suurista maista on kaivettu esiin unohdettuja elokuvia, unohdettuja tekijöitä ja uusia kysymyksiä. Anto-logiassa käsitellään esimerkiksi ruotsalaista teollisuuselokuvaa (Mats Björkin) ja kasvatus-elokuvaa (Åsa Jernudd), sekä sy-vennetään vuoden 1986 festivaal-illa "löydetyn" Georg af Kler-ckerin kuvaa (Astrid Söderbergh Widdingin erinomainen analyysi Klerckerin kerronnasta, jolla on yhtä komplisoitu suhde klas-siseen kerronnan kuvajakoon kuin teatteriperinteestä ammen-tavaan piktorialismiinkin). Elo-kuvahistorioissa kanonisoitujen tekijöiden osalta keskitytään vähemmän tunnettuihin eloku-viin (Tom Gunning ja Victor Sjöströmin *Mästerman*) tai pe-riodeihin (Ib Monty ja Benjamin Christensenin elokuvien vas-taanotto Saksassa; Bo Florin ja Sjöströmin Hollywood-eloku-vien vastaanotto Atlantin mo-lemmin puolin).

Paitsi elokuvien määrästä ja asemasta elokuvahistoriassa

kirjan painotukset kertonevat myös tutkimusperinteiden erois-ta. Antti Alasen ja Peter von Baghin suomalaista elokuvaa kä-sittelevät artikkelit ovat aivan eri mielessä yleisesityksiä kuin useimmat muut kirjoitukset. Näkökulma on ymmärrettävä ja tervetullutkin, sillä kirjan useim-milla lukijoilla ei voi olla juuri minkäänlaista käsitystä 1920-luvun suomalaisesta elokuvasta – ja oikeastaan Norjankin osalta olisi kaivannut jonkinlaista lä-pileikkausta. Asian toinen puoli on kuitenkin se, että siinä missä valtaosa Tanskaa ja Ruotsia käsittelevistä kirjoituksista har-joittaa selvästi ns. revisionistista historiankirjoitusta, Suomi-artikkelit pikemminkin tukevat ja vahvistavat perinteisiä käsi-tyksiä esimerkiksi suomalaisen elokuvan (ja sivutuotteena koko yhteiskunnan) esimodernisuu-desta ja tietynlaisen (yhtä lailla esimodernin) kansanluonteen olemassaolosta ja sen välittö-mästä heijastussuhteesta kult-tuuriin.

Suuria elokuvamaita koske-vien kirjoitusten revisionismi merkitsee sitä, että monet kir-joittajat ottavat kriittiseen tar-kasteluun jonkin enemmän tai vähemmän vakiintuneen elo-kuvahistoriallisen uskomuksen ja etsivät asiaan uusia näkökul-mia sekä pikkutarkan aikalais-aineiston että toisenlaisen teo-reettisen ajattelun valossa. Esi-merkiksi Thomas C. Christensen kiistää väitteen, että Tanskan "kulta-aika" olisi tyrehtynyt elo-kuvien taiteellisen tason laskuun, ja etsii syytä pikemminkin elo-kuvakauppaan liittyvistä teki-jöistä, Saksan ja Yhdysvaltojen protektionistisista toimista, jotka supistivat Nordisk Films Kom-pagnin maailmanmarkkinoita. Caspar Tybjergin lähtökohtana on puolestaan se vaikeus, jota

monet elokuvahistorioitsijat ovat kokeneet Carl Dreyerin *Lehtiä Paholaisen kirjasta* -elokuvan (1919) viimeisen, Suomen sisällissotaa käsittelevän episodin äärellä: miten välttää pitämästä tekijää konservatiivina ja elokuvaa taantumuksellisenä, jos elokuva näyttää peittelemättömän nationalistiselta ja samastaa paholaisen yksiselitteisesti bolsevikkiin? Analysoimalla yksityiskohtaisesti elokuvan käsikirjoituksen kehittymistä, Dreyerin omia kirjoituksia sekä 1910-luvun muita vallankumousaiheisia elokuvia Tybjerg päätyy siihen lopputulokseen, että luokkateema jää itse asiassa taustalle ja että episodin keskeinen tematiikka liittyy moraaliin ja omaantuntoon. Tybjergin loppupäätelmästä voi olla monta mieltä, mutta kuten Tom Gunning puolustautuu oman *Mästerman*-analyysinsä pohjustukseksi, yksityiskohtainen historiallinen analyysi tarjoaa antoisaa luetavaa ja uutta tietoa, vaikkei hyväksyisikään kirjoittajan kaikkia tulkintoja.

Kuten edellä olevasta lienee käynyt ilmi, *Nordic Explorations* on varsin kirjava antologia. Näkökulmat liikkuvat taloushistoriaan aate- ja taidehistoriaan (Marina Dahlquist ja lumimotiivin merkitys ruotsalaisen elokuvan kansallismaisemassa), tähtitutkimuksesta (Marguerite Engberg ja Majakka ja Perävauunu; Gunnar Iversen ja norjalaiset Egde-Nissenin sisarukset, jotka perustivat Saksaan oman tuotantoyhtiön) kerronnan analyysiin, lajiantalyysistä (Bjørn Sørenssen ja norjalaiset matkaelokuvat; Gunnar Strøm ja norjalaiset ja tanskalaiset animaatiot) ja havaitsemisen estetiikkaan (John Fullerton ja varhaiset ruotsalaiset näytelmä- ja dokumentti-

elokuvat katsomistapojen muutosten indikaattoreina).

Kirjavuutta ei kuitenkaan tarvitse pitää haittana. Toimittajat edes väitä tähtäävänsä kokonaisuutteen, ja on kyseenalaista olisiko sellainen pyrkimys edes mielekäs. Esimerkiksi Tytti Soilan, Astrid Söderbergh Widdingin ja Gunnar Iversenin *Nordic National Cinemas* (London: Routledge 1998) on sekin päätyntynyt lähestymään kohdettaan monikossa, vaikka sen tavoitteena onkin kattavuus: Pohjolan elokuvahistoria on kirjoitettu erillisiksi kansallisiksi osioiksi, "Pohjoismaiden elokuvahistorioiksi" eikä "pohjoismaiseksi elokuvahistoriaksi". Hieman paradoksaalista on, että *Nordic Explorations* onnistuu kaikessa hajanaisuudessaan paremmin kuin *Nordic National Cinemas* pohtimaan sitä, mikä Pohjolan elokuvakulttuureissa oli kansallisesti spesifiä, mikä oli yhteistä ja mikä kansainvälistä.

Tätä voisikin pitää kirjan merkittävimpänä saavutuksena: siinä missä elokuvahistorioita on tavallisimmin kirjoitettu suljetuista kansallisista lähtökohdista, *Nordic Explorationsin* useimmat artikkelit risteilevät itseriittoisten kansallisten rajojen yli ja muistuttavat samalla siitä, miten kansainvälinen ilmiö elokuva oli ainakin äänen tulon asti. Esimerkiksi Antti Alasen lähtökohdista on Mauritz Stillerin elokuvien *Laulu tulipunaisesta kukasta* (1919) ja *Juha* (1921) suunnaton vaikutus 1920-luvun suomalaiseen elokuvaan, ja Peter von Bagh muistuttaa suomalaisen elokuvakulttuurin kansainvälisyydestä (vaikkei hevin tunnustakaan suomalaisen elokuvan kansainvälisyyttä). Jan Nielsen, Thomas C. Christensen, Ib Monty ja Marguerite Engberg kartoittavat kaikki tanskalaisten

elokuvien leviämistä ulkomaille ja niiden kansainvälistä vastaanottoa, ja Tom Gunningin ja Astrid Söderbergh Widdingin kerontä- ja afklerckerin elokuvat luontevasti kansainvälisen elokuvan kontekstiin. Ja Dreyerin ja Christensenin kaltaisia kosmopoliitteja käsittelevät kirjoitukset voisivat tuskin kovin sisäänpäin lämpiäviä ollakaan.

Antologian kirjavuuden ja fragmentaarisuuden voi siis nähdä myös monipuolisuutena ja moniäänisyytenä, avauksena aidosti kansainväliseen elokuvaan. *Nordic Explorations* on hedelmälliseksi osoittautuva kokeilu, joka sekä täydentää että jopa muuttaa kuvaa pohjoismaisen, Pohjoismaiden (ja samalla koko maailman) liikkuvan kuvan historiasta. Lisäksi kirja on kuvitukseltaan erinomainen: kuvasuurenokset, stillit ja julisteet eivät ole mukana koristuksen vuoksi vaan ne muodostavat olennaisen osan artikkelien sisältöä. Tosin kuvitus jakautuu hieman epätasaisesti, ja esimerkiksi Söderbergh Widdingin kuva-analyysi olisi kaivannut tuekseen yhtä valaisevia kuvaruutusuurenoksia kuin Gunningin ja Fullertonin artikkelit.

Kimmo Laine